

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2024-87-5>
УДК 330.34:658.1

Чимшит С.І.

доктор економічних наук, доцент,
аналітик ТОВ «Дніпрометиз-ТАС»

Архирейська Н.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів

Кучкова О.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Український державний університет науки і технологій
ННІ «Український державний хіміко-технологічний університет»

Chimshit Sergey

LLC “Dniprometiz-TAS”

Arkhireiska Natalia

University of Customs and Finance

Kuchkova Olha

Ukrainian State University of Science and Technology

Educational and Scientific Institute of the

Ukrainian State University of Chemical Technology

**ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ
БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМСТВА**

**THE IMPACT OF SOCIO-ECONOMIC FACTORS ON THE FORMATION
OF THE BUSINESS ENVIRONMENT OF AN ENTERPRISE**

Стаття присвячена дослідженню впливу соціально-економічних чинників на формування бізнес-середовища підприємства. Особлива увага приділяється аналізу таких чинників, як рівень інфляції, стан економічного зростання, валютний курс, валовий внутрішній продукт та державна політика. Крім того, вивчаються соціальні аспекти, включаючи демографічні зміни, рівень освіти, культурні особливості та соціальні цінності, які формують поведінку споживачів і впливають на розробку маркетингових стратегій. Особливо розглядаються чинники, які заважають розвитку бізнесу під час воєнного стану, а також роль інноваційних технологій у підвищенні ефективності виробництва та відкритті нових ринків збуту. У статті робиться висновок про комплексний характер впливу соціально-економічних чинників на формування бізнес-середовища та необхідність постійного аналізу і адаптації підприємств до змін у зовнішньому середовищі для забезпечення їхнього успішного функціонування та розвитку.

Ключові слова: бізнес-середовище, підприємство, чинники, тенденції, цифровізація, валовий внутрішній продукт, прибуток.

Socio-economic factors play a key role in shaping the business environment of an enterprise, influencing its stability, development and competitiveness. These factors can be conditionally divided into macro- and micro-levels, where each of them has its own specificity and power of influence. Macroeconomic factors include the inflation rate, the state of economic growth, the exchange rate, the unemployment rate, and government policy. Economic growth contributes to an increase in the incomes of the population and investments, which has a positive effect on business. Social factors include demographic changes, educational attainment, cultural characteristics, and social values. Demographic changes, such as population aging or migration processes, affect the size and structure of the labor market and the consumer market. Cultural characteristics and social values shape consumer behavior and preferences, which is important to consider when developing marketing strategies. Political stability and the legal framework also have a significant impact on the business environment. Political instability can create risks for investors and lead to unpredictable changes in regulatory policy. Instead, a stable political environment promotes predictability and long-term planning. The development of technologies and their implementation in business processes is another important factor. Innovative technologies can significantly increase production efficiency, reduce costs and open new sales markets. Enterprises that actively implement the latest technologies have a competitive advantage and can quickly adapt to changes in the business environment. Thus, socio-economic factors have a complex impact on the formation of the enterprise's business environment. For successful functioning and development, enterprises need to constantly analyze and adapt to changes in the external environment, taking into account both macroeconomic and microeconomic aspects. This will allow not only to maintain a position in the market, but also to find new opportunities for growth and development.

Keywords: business environment, enterprise, factors, trends, digitalization, gross domestic product, profit.

Постановка проблеми. Вплив соціально-економічних чинників на формування бізнес-середовища підприємства є однією з ключових складових успішності будь-якого підприємства в сучасному світі. Розуміння цього впливу вимагає аналізу тенденцій та викликів, що постійно змінюються в економічному, соціальному та політичному контексті. У світі швидких технологічних змін, глобалізації та зростаючої уваги до соціальної відповідальності, роль соціально-економічних чинників стає ще більш важливою для формування стабільного та прогресивного бізнес-середовища. Через взаємодію економічних та соціальних факторів, формується унікальна атмосфера для бізнесу, яка впливає на всі аспекти його діяльності – від стратегічного планування до взаємодії зі співробітниками та споживачами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації розглядають вплив соціально-економічних чинників на формування бізнес-середовища підприємства з різних перспектив і аспектів. Деякі з них акцентують увагу на конкретних аспектах, таких як екологічна стійкість, соціальна відповідальність чи вплив технологічних інновацій на розвиток бізнесу. Дослідження певних елементів структури бізнес-середовища можна знайти у роботах вітчизняних вчених: В.Г. Герасимчука, С.Ф. Покропивного, В.М. Геєця, А.С. Гальчинського, М.І. Долішнього, В.М. Колота, З.С. Варналія, А.І. Мокія, О.Є. Кузьміна, М.А. Козоріз, С.К. Реверчука, А.С. Філіпенко, у працях західних науковців: А. Хоскінг, Г. Шмоллера, М. Портера, Р. Коуза, Д. Норта, Е. Нікбахта, Й. Шумпетера, А. Гроппеллі та ін.

Дослідження вказують на те, що успішні підприємства активно враховують соціально-економічні чинники у своїй стратегії формування бізнес-середовища. Вони сприймають їх як можливості для інновацій та покращення, що дозволяє їм зберігати конкурентну перевагу та стабільність у змінному світі.

Метою статті є ретельний аналіз впливу соціально-економічних чинників на формування бізнес-середовища підприємства з урахуванням останніх тенденцій та викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах стрімких змін у глобальній економіці та суспільстві підприємства стикаються з необхідністю швидко адаптуватися до нових реалій. Ключові тенденції у сфері соціально-економічного розвитку визначають, як компанії розвивають свої стратегії, взаємодіють з ринками та управляють ресурсами. Ці тенденції включають цифровізацію та технологічний прогрес, глобалізацію, зростання екологічної свідомості, демографічні зміни, економічну нестабільність і підвищену увагу до корпоративної соціальної відповідальності. Розуміння та аналіз цих

тенденцій є критично важливим для підприємств, які прагнуть не лише зберегти свою конкурентоспроможність, але й забезпечити стійкий розвиток у довгостроковій перспективі.

Цифровізація та технологічні інновації змінюють спосіб ведення бізнесу, відкриваючи нові можливості для підвищення ефективності та створення інноваційних продуктів і послуг. Глобалізація розширює ринки, але також посилює конкуренцію і вимагає від підприємств гнучкості та здатності швидко адаптуватися до змін у міжнародному середовищі. Зростання екологічної свідомості серед споживачів та урядів змушує компанії впроваджувати стійкі практики і інвестувати в екологічно чисті технології.

Демографічні зміни, включаючи старіння населення та міграційні процеси, впливають на структуру робочої сили і споживчі вподобання, змушуючи підприємства переглядати свої стратегії щодо найму та утримання працівників, а також маркетингові підходи. Економічна нестабільність та геополітичні ризики створюють додаткові виклики, які потребують від компаній диверсифікації ризиків і гнучкості у стратегічному плануванні.

Корпоративна соціальна відповідальність стає невід'ємною частиною сучасного бізнесу, оскільки споживачі, інвестори та інші зацікавлені сторони очікують від компаній етичного ведення бізнесу та внеску в соціально-економічний розвиток. Успішне управління цими ключовими тенденціями дозволяє підприємствам не лише адаптуватися до сучасних викликів, але й використовувати нові можливості для зростання та розвитку в умовах постійних змін.

Таким чином, підприємства повинні бути гнучкими та адаптивними, щоб успішно реагувати на ці соціально-економічні тенденції. Це включає стратегічне планування, інвестиції в інновації, розвиток персоналу та стійких практик, а також активну взаємодію зі споживачами та іншими зацікавленими сторонами.

В умовах сучасних глобальних викликів та нестабільності, викликаній військовими конфліктами в нашій країні, створює унікальні й надзвичайно складні умови для функціонування економічних суб'єктів. Підприємці стикаються з багаточисленними бар'єрами, що гальмують їхню діяльність, ускладнюючи процеси виробництва, логістики, фінансування та ринкових відносин. Відновлення бізнесу в таких умовах потребує не тільки гнучкості та адаптивності з боку самих підприємств, але й значної підтримки з боку держави та міжнародної спільноти.

Аналіз динаміки кількості суб'єктів господарювання в Україні є інструментом для розуміння загального економічного стану країни та визначення тенденцій розвитку бізнесу. Кількість підприємств, їх зростання чи зменшення, безпосередньо відображає економічні процеси, що відбуваються у державі,

а також вплив різних факторів, таких як економічна політика, макроекономічна стабільність, регуляторне середовище та зовнішні шоки.

Зокрема, періоди кризових явищ, таких як глобальні економічні рецесії, політичні нестабільності, військові конфлікти, зазвичай характеризуються зменшенням кількості активних суб'єктів господарювання через банкрутства, зупинку діяльності чи виїзд підприємців з країни. Водночас, стабільні та сприятливі економічні умови стимулюють підприємницьку активність, сприяючи збільшенню кількості нових підприємств.

Розуміння динаміки кількості суб'єктів господарювання в Україні дозволяє оцінити ефективність державної політики у сфері підтримки бізнесу, виявити ключові проблеми та виклики, з якими стикаються підприємці, а також розробити заходи для

стимулювання економічного зростання. У цьому контексті, аналіз даних за різні періоди та вивчення впливу конкретних подій на підприємницьке середовище є необхідним для формування стратегій подальшого розвитку економіки України (рис. 1).

Наведені дані свідчать, що 2022 році кількість СПД зменшилась на 25,11 %. Зважаючи на те, що з лютого 2022 в Україні оголосили воєнний стан, кількість суб'єктів господарювання значно зменшилась. Це свідчить про значне погіршення умов ведення бізнесу.

У цьому контексті важливо розуміти, які саме чинники заважають розвитку бізнесу під час воєнного стану, щоб розробити ефективні стратегії для їхнього подолання та забезпечення сталого економічного зростання (рис. 2). Протягом січня 2023 року Державною регуляторною службою України разом

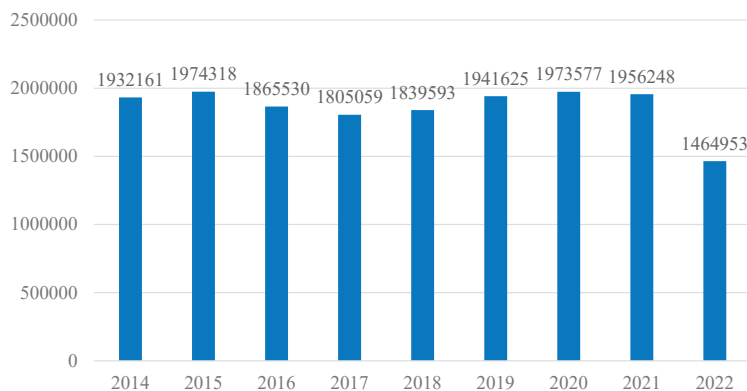

Рис. 1. Динаміка кількості суб'єктів господарювання в Україні за 2014–2022 рр.

Джерело: [1]

Рис. 2. Проблеми бізнесу станом на січень 2023р.

із Центром Розвитку Інновацій, Офісом з розвитку підприємництва та експорту, Національним проєктом Дія, Бізнес спільно з AdvanterGroup було проведено дослідження стану й потреб бізнесу [2].

Серед найпоширеніших перешкод у відносинах «бізнес-держава», суб'єкти господарювання виділяють:

- зловживання представниками влади регуляторними нормами,
- вимагання хабаря від бізнесу,
- необґрунтовані відмови у видачі дозволів, тощо.

Соціально-економічні зміни створюють різноманітні виклики для підприємств, які повинні адаптуватися до нових умов та забезпечувати свою конкурентоспроможність на ринку. Основні виклики, з якими стикаються підприємства, можна виділити в кілька категорій:

- економічна нестабільність: зміни в обмінних курсах можуть суттєво впливати на вартість імпортованих матеріалів та продукції, а також на доходи від експорту, зростання цін на товари та послуги може збільшувати витрати підприємств, знижуючи їхню рентабельність, введення нових податків або зміни у податковому законодавстві можуть впливати на фінансове планування та загальні витрати підприємств.

- соціальні зміни: старіння населення, міграція та зміни у структурі робочої сили можуть вимагати від підприємств адаптації своїх стратегій щодо набору персоналу та управління трудовими ресурсами, підприємства повинні бути готові швидко реагувати на зміни у вподобаннях споживачів, що стосуються якості продукції, етичності виробництва та екологічності,

- технологічні виклики: інновації в технологіях можуть вимагати значних інвестицій у модернізацію обладнання та програмного забезпечення, збільшення обсягу даних і зростання залежності від цифрових технологій робить підприємства вразливими до кібератак.

- регуляторні зміни: введення нових екологічних норм може вимагати від підприємств інвестицій у технології для зменшення впливу на навколишнє середовище, зміни в трудовому законодавстві можуть впливати на умови праці, вимоги до охорони праці та соціальні гарантії для працівників.

- глобалізація: підприємства повинні бути готові до конкуренції з іноземними компаніями, що вимагає підвищення ефективності виробництва та якості продукції, зміни в глобальних ланцюгах поставок можуть впливати на доступність сировини та комплектуючих, а також на строки поставок.

- етичні та соціальні вимоги: підприємства все частіше зіштовхуються з необхідністю демонструвати відповідальність перед суспільством, що включає екологічні ініціативи, підтримку місцевих громад та етичні практики ведення бізнесу.

Найважливішим комплексним показником, що відображає рівень соціально-економічного розвитку є валовий внутрішній продукт (далі – ВВП), який являє собою найбільш повний показник сумарного обсягу виробництва товарів та послуг за певний період. Розглянемо динаміку ВВП України протягом 2003–2022 років (рис. 3).

Як видно з рисунку, абсолютний показник ВВП України має тенденцію до зростання. Основною причиною спаду ВВП у 2022 році пов'язано з воєнним станом в Україні [3]. Загалом в існуючій світо-

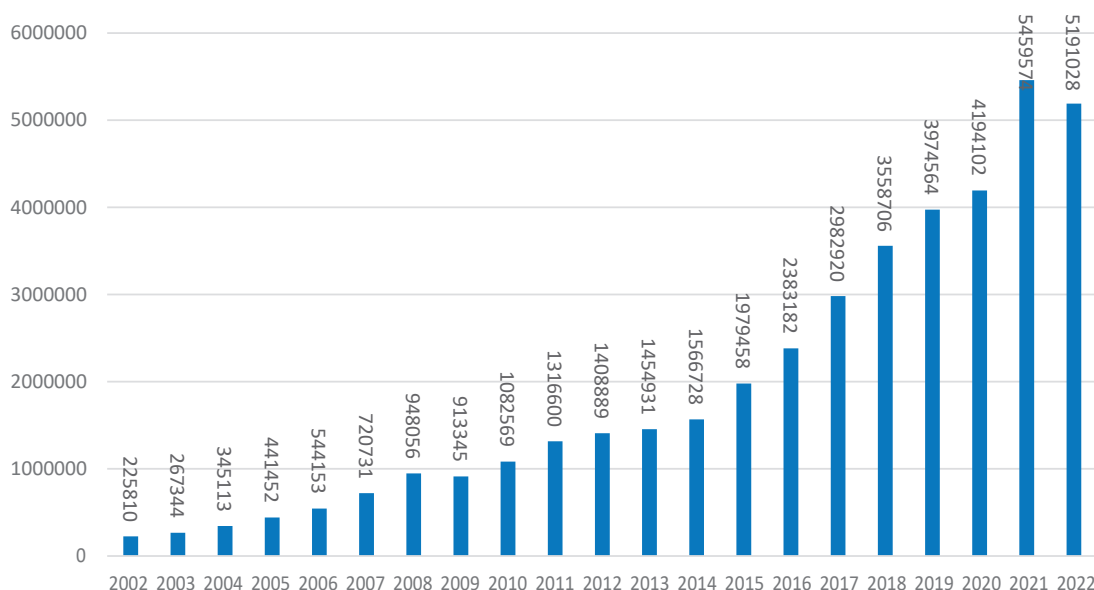

Рис. 3. Динаміка ВВП України протягом 2003–2022 рр., млрд. грн

Джерело: [1]

**Найбідніших країн Європи за рівнем ВВП
на душу населення (в тис. дол.)**

Країна	ВВП на душу населення (в тис. дол.):
Болгарія	17
Чорногорія	12,6
Сербія	12,3
Албанія	8,9
Боснія та Герцеговина	8,4
Північна Македонія	7,6
Молдова	7,4
Косово	6,3
Україна	5,6

вій практиці найбільш точно характеризує рівень економічного розвитку держави показник соціально-економічного розвитку, яким по суті є ВВП, що припадає на душу населення. Тому, доцільно співставити показник ВВП на душу населення України з показниками інших країн, оскільки вищий рівень реального ВВП на душу населення є показником вищого рівня життя та конкурентоспроможності економіки країни. Цей показник являє собою міру випуску продукції на душу населення в доларах США, при цьому нівелюється вплив інфляційних процесів. [4] Оскільки ВВП вимірюється у валюті країни, для порівняння ВВП різних країн нам потрібно конвертувати їх у загальну валюту. Один із способів зробити це – з обмінним курсом, який є ціною валюти однієї країни з точки зору іншої. Як тільки ВВП виражаються в єдиній валюті, ми можемо порівняти ВВП кожної країни на душу населення, розділивши ВВП на населення. Країни з великим населенням часто мають великі ВВП, але тільки ВВП може бути оманливим показником багатства нації. Кращою мірою є ВВП на душу населення.

За даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), Україна у 2023 році займає останнє місце в Європі в рейтингу внутрішнього валового продукту (ВВП) на душу населення з показником 5,6 тисячі доларів [5].

Економіка України після здобуття незалежності кілька років поспіль скорочувалась. Після вторгнення Росії у 2022 році ВВП України скоротилось на 40 %, що стало найбільшою втратою за роки незалежності.

В рейтингу країн на одну позицію вище України знаходиться Косово — 6,3 тисячі доларів. Ще двома найбільш бідними країнами за показником ВВП на душу населення в Європі стала Молдова з результатом 7,4 тисячі доларів в обох країнах (табл. 1).

Загалом у Європі найбідніші країни – це ті, які не входять до Європейського Союзу, зокрема Північна Македонія, Боснія та Герцеговина, Албанія, Сербія та Чорногорія.

Найбіднішою країною ЄС у 2023 році стала Болгарія з показником 17 тисяч доларів ВВП на душу населення, що майже утричі вище ніж в Україні. Серед країн з низьким ВВП на душу населення в ЄС є також Румунія, Хорватія, Польща та Угорщина.

Найбагатшою країною Європи та світу за рівнем ВВП на душу населення став Люксембург з показником 131 тисячу доларів у 2023 році. Цей показник у понад 23 рази вищий ніж в Україні. Після Люксембургу найбагатшими країнами названі Ірландія та Швейцарія з результатом у понад 100 тисяч доларів ВВП на душу населення.

Однією з головних конкурентних переваг вітчизняної економіки залишається потенційно потужний

внутрішній ринок. Проте, ефективність його функціонування є дуже низькою, оскільки за субіндексом розміру внутрішнього ринку Україна займає 38 місце серед 142 країн світу, водночас за ефективністю товарних ринків – лише 129 позицію. Також, для України характерно високий освітній рівень працездатного населення. Найнижчі місця зайняла Україна у субрейтингах ефективності товарного ринку, державних та суспільних закладів та рівня розвитку фінансового ринку. Отже, до конкурентних переваг можна віднести лише розмір ринку, вищу освіту та навчання, що свідчить про те, що економіка України має величезний невикористаний потенціал щодо свого розвитку – за великого обсягу ринку, він використовується неефективно, при цьому такий сегмент ринку, як фінансовий, майже не розвинутий

Для успішного подолання цих викликів підприємствам необхідно бути гнучкими, інноваційними та готовими до швидких змін. Це включає інвестиції в нові технології, навчання персоналу, стратегічне планування та тісну взаємодію з регуляторами та споживачами. Тільки таким чином вони зможуть не тільки вижити в умовах соціально-економічних змін, але й процвітати, забезпечуючи стійкий розвиток та конкурентні переваги.

У сучасному глобалізованому світі бізнес-середовище підприємств підпорядковане впливу різноманітних соціально-економічних чинників, які формуються на різних рівнях та в різний спосіб. Розуміння цих чинників стає ключовим для розробки ефективних стратегій та прийняття вірних управлінських рішень. Дослідження ключових соціально-економічних чинників, що впливають на бізнес-середовище підприємства, є невід'ємною складовою процесу розвитку кожного сучасного підприємства.

Першим ключовим соціально-економічним чинником є економічна стабільність та споживчий попит. Зміни в економічній кон'юнктурі, рівень зайнятості та доходи населення впливають на споживчі вподобання та загальний попит на товари та послуги.

Другим чинником є соціальна відповідальність та етика. Зростаюча увага до соціальної відповідальності підприємств вимагає дотримання високих стандартів етики в усіх сферах діяльності, включаючи стосунки з працівниками, споживачами та співтовариствами.

Третім чинником є технологічні інновації та цифрова трансформація. Швидкий розвиток технологій та їх вплив на бізнес-процеси, моделі взаємодії з клієнтами та конкурентну перевагу створюють нові можливості для розвитку, але й ставлять перед підприємствами виклики щодо адаптації до швидких змін.

Четвертим чинником є кадровий потенціал та ринок праці. Доступність кваліфікованої робочої сили, її рівень оплати та умови праці впливають на здатність підприємств залучати та утримувати талановитих працівників.

П'ятим чинником є регулювання та політика. Податкова політика, правила регулювання діяльності підприємств та державна підтримка мають великий вплив на умови діяльності та конкурентоспроможність бізнесу.

Останнім, але не менш важливим, є екологічні стандарти та сталість розвитку. Зростаюча увага до питань збереження природних ресурсів та мінімізації впливу на довкілля створює додаткові вимоги до підприємств у сфері екологічної відповідальності.

Ці чинники взаємодіють між собою, створюючи складне соціально-економічне середовище, у якому

підприємствам доводиться адаптуватися та реагувати на зміни для досягнення успіху.

Висновок. Соціально – економічний розвиток країни залежить як від макро, так і від мікро економічних показників, які лише підсилюючи та взаємодоповнюючи один з одним можуть разом визначати рівень продуктивності та відповідно й ступінь розвитку. Зокрема, здатність компаній до розвитку та процвітання залежить від різних факторів, у тому числі й від ефективності державних інституцій, досконалості системи освіти та загальної макроекономічної стабільності в країні. У той же час досконале макроекономічне середовище також ще не гарантує успішного розвитку, якщо самі компанії не використовують ефективних методів виробництва товарів й послуг. На сьогодні в Україні, на рівні суб'єктів господарювання виявляється багато негативних наслідків малоефективної системи управління.

Руйнівний вплив на поведінку підприємств мають такі прояви управлінської кризи, як відсутність розмежування та неупорядкованість прав та безвідповідальність власників та керівників; дезорганізація зв'язків між владою та господарськими суб'єктами; незабезпеченість правовим захистом договірних відносин; неузгодженість внутрішніх управлінських структур; безгосподарність підприємств, що перебувають у державній власності; розлад системи замовлень і закупівель продукції для державних потреб та багато іншого.

Список літератури:

1. Динаміка кількості суб'єктів господарювання в Україні за 2014–2022 рр. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 21.07.2024).
2. Хоміч Л. ТОП 5 проблемних питань бізнесу у сфері дозвільної діяльності: чи є механізм протидії. Офіс Сталих Рішень. URL: <https://ukraine-oss.com/top-5-problemnyh-pytan-biznesu-u-sferi-dozvilnoyi-diyalnosti-chy-ye-mehanizm-protydiyi/>. (дата звернення: 21.07.2024).
3. Валовий внутрішній продукт. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2023/>. (дата звернення: 19.07.2024).
4. Павлюк Т.І. Тенденції соціально-економічного розвитку: мікро та макроекономічний аспект. Збірник наукових праць ВНАУ Серія: Економічні науки. 2012. № 3 (69). URL: <https://ir.vtei.edu.ua/card.php?lang=en&id=26981>
5. Кот С. Найбідніші країни Європи 2024: на якому місці Україна. Comments.ua. URL: <https://finance.comments.ua/ua/news/2024/naybidnishi-kraini-evropi-2024-na-yakomu-misci-ukraina-731770.html> (дата звернення: 18.07.2024).

References:

1. Dynamika kilkosti subiektiv hospodariuvannia v Ukraini za 2014–2022 rr. [Dynamics of the number of business entities in Ukraine for 2014-]. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (data zvernennia: 21.07.2024).
2. Homih L. (2024) TOP 5 problemnykh putan bisnesy u cferi dozvilnoi dialnosti: chi e mexanizm protudii [TOP 5 problematic business issues in the field of licensing: is there a countermeasure mechanism]. Ofis Stalykh Rishen. Available at: <https://ukraine-oss.com/top-5-problemnyh-pytan-biznesu-u-sferi-dozvilnoyi-diyalnosti-chy-ye-mehanizm-protydiyi/>
3. Valovyi vnutrishnii product [Gross domestic product]. Ministerstvo finansiv Ukrainy. (19.07.2024) Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2023/>
4. Pavlyc, T.I. (2012). Tendentsii coshialno-trends in socio-economic development: micro and macroeconomic aspects [Tendencies of socio-economic development: micro and macroeconomic aspect]. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU Serii: Ekonomichni nauky*, no. 3 (69). Available at: <https://ir.vtei.edu.ua/card.php?lang=en&id=26981>
5. Kot S. (2024) Naibidnishi krainy Yevropy 2024: na yakomu misti Ukraina [The poorest countries in Europe 2024: where is Ukraine]. Comments.ua. Available at: <https://finance.comments.ua/ua/news/2024/naybidnishi-kraini-evropi-2024-na-yakomu-misci-ukraina-731770.html>